

DISKURS „POST-ISTINE”: GDJE JE NESTALA ISTINA U POLITICI?

Leon Cvrtila
Agencija za znanost i visoko obrazovanje
Zagreb

SAŽETAK

Ovaj rad se bavi analizom i interpretacijom diskurs post-istine, to jest nizom narativa koji okružuju pojam „post-istine” (engl. “post-truth”) koji je tijekom 2016. doživio eksploziju u javnoj sferi, inspiriran događajima Brexita i pobjede Donalda Trumpa na američkim izborima za predsjednika. Koristeći pristup kritičke analize diskursa, te uvide sociologa Pierrea Bourdieua, gradi se okvir za zahvaćanje predmeta, metodološki sklop za identifikaciju, prikupljanje i analizu podataka, ali i za njegovo temeljno razumijevanje u kontekstu međuočasnog diskursa i društva. Na temelju internetskog pretraživanja prikupljeno je 419 relevantnih članaka na internetskim news portalima, magazinima, akademskim blogovima itd, od kojih je 203 ušlo u konačnu analizu. Prikupljeni sadržaj je sistematiziran, te je diskurzivni sadržaj prikazan dijakronijski i tematski. Nakon detaljnog prikaza i interpretacije zaključuje se kako je diskurs post-istine ofanzivno-defanzivni poduhvat ocrtavanja linija političke i društvene borbe u suvremenom kontekstu. Ključan pojam istine je identificiran kao univerzalna vrijednost koja je ugrožena u sadašnjem trenutku od strane sila populista i demagoga koji su se okoristili nereguliranim medijima interneta i društvenih mreža. Diskurs post-istine poziva na ujedinjenje oko ideala istine, pod vodstvom onih koji imaju najveći uvid u nju – a to su znanstvenici, stručnjaci, pa čak i novinari, shvaćeni kao nositelji epistemičkih vrлина. Na kraju, razmatra se budućnost i analitička korisnost pojma post-istine. Iako se on trudi razumjeti društvene promjene suvremenosti, u konačnici je preopterećen svojim političkim zahtjevima, te stoga ne zadovoljava uvjete da postane koristan analitički pojam društvene znanosti. Rad kritizira njegovu viziju depolitizacije, gdje se „epistemički-deprivirani” neprijatelji diskvalificiraju u moralnom registru, oduzimajući legitimnost njihovim zahtjevima i predstavljajući, te zahtjeva uvođenje novih institucija kontrole informacija koje

Kontakt autora:

Leon Cvrtila, mag. pol. Agencija za znanost i visoko obrazovanje, Ured za akreditaciju u znanosti, Lanište 1f, 10000 Zagreb. e-mail: cvrtlav3@gmail.com

otvaraju vrata arbitrarnoj cenzuri i koncentriraju diskurzivnu moć na temelju nejasnog pojma istine. U zaključku se nudi nekoliko daljnjih smjerova istraživanja koji bi pomogli ne samo dodatno razumjeti diskurzivno-društveni aspekt diskursa post-istine nego i društvene fenomene koji ga inspiriraju.

Ključne riječi: post-istina, kritička analiza diskursa, borba za imenovanje, fake news, dezinformacija, istina, Pierre Bourdieu

1. UVOD

Tijekom 2016. godine se u javnom prostoru počeo pojavljivati jedan neobičan pojam – „post-istina” (engl. “post-truth”). Već na površini plijeni pažnju – općenito dragocjen pojam istine negiran prefiksom ‘post’. Pomisao da je istina nekako nadiđena ili pak zaboravljena sigurno će uzburkati duhove. Štoviše, dolazeći u sintagmi „era nakon istine” (engl. “post-truth era”), taj pojam proglašava da se radi o novom razdoblju gdje istina nestaje. Što se dogodilo s istinom?

Pojam „Post-istina” doživio je eksploziju upotrebe posljednjih par godina. Oxford Dictionaries krajem 2016. objavljuje da je ona porasla za čak 2000% (Oxford Dictionaries 2016). Od svojih anglofonih izvora on se prevodi i razmatra u ostalim svjetskim lokalitetima – čak u Hrvatskoj „post-istina” postaje tema. I doista, ta je ideja nekako pogodila u živac suvremeni svijet. Čini se da uspijeva izraziti neki neodređen, nejasan ali ipak prisutan sentiment u kontekstu suvremenih političkih i društvenih događanja. Rašireno nepovjerenje u političke elite i institucije, pojava i napredak populističkih pokreta, ubrzano napredovanje i sveprisutnost informacijskih tehnologija koje se zavlače u sve pore svakodnevnog života. Pritom se čini da sudionici sve više govore neistinu, ne bi li si osigurali probitak u tim novim uvjetima. Svijet se mijenja, čak raspada, neki bi rekli. Raspada li se i istina, barem kakvu smo je dosad poznavali?

Jedan od načina da se krene u istraživanje „post-istine” je da se ona za početak istraži kao diskurs, u smislu zahvaćanja pojavnog jezičnog događaja. Prije nego pojam shvatimo ozbiljno, moramo razmotriti što on želi reći, tko nam to govori i s kojim motivima. Kritička analiza diskursa kao pristup nudi nam smjernice i alate da provedemo taj poduhvat. Time možemo obuhvatiti polje jezičnog događanja, analizirati što se na njemu piše i govori, s kojih pozicija dolazi, u kojem kontekstu on operira, te u kakvom je odnosu sa drugim objašnjenjima i predstavljanjima svijeta?

Akademski interes za „post-istinu” već postoji, ispočetka sporo, pa tijekom 2018. uzima ozbiljnog maha, s objavljenih pedesetak radova, te jednim zbornikom¹. Unatoč broju radova, istraživanje „post-istine” je zasad

1 Videti npr. članak Gibson, 2018, te zbornik Peters et al. 2018.

u povojima, u fazi naprezanja oko osnovnih konceptualizacija i gradnje okvira. Aktualna istraživanja često nekritički koriste politizacije iz polemičke sfere medija.² Ovaj rad nastoji pridonijeti istraživačkom poduhvatu razumijevanja „post-istine“ pomoću analize diskursa, pristupa koji dosad nije primijenjen na ovu temu. Cilj je ponuditi jednu novu početnu točku istraživanja „post-istine“ putem prikupljanja, prikaza i analize diskursa koji je stvorio taj pojam, čime se otvara vrlo širok prostor kasnijeg istraživanja. Kao što ću kasnije prikazati, diskurs „post-istine“, kao jedan od vodećih motivatora vlastite proliferacije, ima percipirane društvene promjene, združene pod krovim pojmom fenomena „post-istine“. Valja činiti razliku između javnog govora koji nastoji opisati određene pojave i pojave same, što je i jedna od pretpostavki pristupa kritičke analize diskursa koji sam odabrao. Time želim naglasiti da postoje različiti pristupi opisivanja i razumijevanja navodnog fenomena „post-istine“, te je moj cilj prikazati tu mogućnost kroz kritički osvrt na diskurs koji trenutno kvantitativno prednjači u tom poduzeću. Društveno-znanstveni poduhvat stvaranja nešto bistrije slike spomenutih društvenih promjena mora se kritički osvrnuti na već prisutna objašnjenja, ali i, te svakako u ovom slučaju, uzeti ih u obzir kao faktor prema sociološkom napatku reflektivnog utjecaja govora na predmet kojem se obraća. U skladu s tim, u posljednjem dijelu nudim osnovni sociološki obris diskursa „post-istine“, njegovih aktera i motivacija. No, detaljniju razradu istog ostavljam za buduće radove i istraživanja, bilo radi ograničenog prostora ovdje bilo zato što smatram da je prvo nužan dodatan iskorak u istraživački prostor koji nastojim otvoriti ovim radom. Nekoliko prijedloga za takve znanstvene poduhvate navodim u zaključku.

Postupak u ovom istraživanju će biti sljedeći. U sljedećoj, drugoj sekciji ću objasniti diskurzivnu teoriju Pierrea Bourdieua, koja će poslužiti kao teorijski okvir putem kojeg možemo zahvatiti diskurs „post-istine“, te ga povezati sa društvenim kontekstom. Na temelju toga, u istoj sekciji gradim metodološki pristup za prikupljanje i analizu podataka. Sljedeću sekciju započinjem primarnom analizom podataka na razini diskurzivnog korpusa, nakon čega slijedi detaljan tematski prikaz diskursa post-istine uz dijakronijski uvod. To služi ne samo predstavljanju podataka koji će biti podređeni analizi već i predstavljanju samog diskursa kroz njegove mnogobrojne točke pojave. Posljednja sekcija interpretira i kritizira tvrdnje sadržane u diskursu „post-istine“ razmatranjem dimenzije društvenog predstavljanja i strukturiranja kroz burdjeovsku prizmu. Na kraju, zaključak ponovno razmatra uvide stečene u analizi, te nudi dodatne smjernice za istraživanje diskursa i navodnog fenomena na koji on upućuje.

2 Meier, Klaus et al. 2018; Saint-Laurent, Constance de et al. 2017.

2. TEORIJSKI I METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

2.1. IDEJA ISTINE

Prije no što krenem na teorijski okvir rada, par riječi o ideji istine. Iako analizirani diskurs „post-istine” nosi vlastitu, specifičnu varijantu, osvrnut ću se ukratko na povijest ideje. Još od samih početaka intelektualnog života zapadne civilizacije, ideja istine činila je njegovu sveprisutnu pozadinu i informirala njegova nastojanja. Platonova alegorija špilje između ostalog prikazuje temeljnu opreku između stvarnog i nestvarnog, istinitog i lažnog, te potrebe orijentacija prema istini čija spoznaja nosi ključ bitka. Na tim temeljima izgrađena su stoljeća filozofskog, a kasnije i znanstvenog rada čija je motivacija bila otkriti ono što 'jest', što je istinito, na što se možemo osloniti u našem djelovanju. Suvremena faza ideje istine započinje 20. stoljećem kada nastaju radovi analitičke filozofije koji se eksplicitno bave pojmom istine. Nastaje nekoliko različitih pristupa istini poput korespondencijske teorije (tvrdnje i uvjerenja istinite ako su u skladu sa činjenicama), pragmatične (istina je idealni ishod racionalne istrage) i pluralističke (tvrdnje mogu biti istinite na više načina) i razne druge (Glanzberg 2018).

Usporedno s razvojem u analitičkoj filozofiji, nastaje i preokupacija istinom u kontinentalnoj filozofiji, pa i društvenim znanostima. Paradigmatski primjer je Michel Foucault, čiji je rad nastojao otkriti društvenu dimenziju istine, načine na koji odnosi moći uvjetuju proizvodnju istine. Što će se prihvatiti kao istina, tko izgovara istinu, koji su uvjeti uspješnog čina „aleturgije” (očitovanja istine), ovisi o aktualnim konfiguracijama polja moći upisanih u društvene prakse i diskurs. Slične teorije nalazimo i u sociološkoj misli³, primjerice kod Bourdieua kojem se obraćam uskoro. Iako su kontinentalne i sociološke teorije često napadane da relativiziraju, pa čak i negiraju, postojanje istine⁴, to nikako nije bila njihova namjera već

3 Još jedan pristup ideji istine kroz sociološku teoriju nalazimo kod Zygmunta Baumana, koji u knjizi „Tekuće zlo” iznosi svoju ideju istine kao neizbježnu pluralne. Objava 'istinitosti' neke tvrdnje u isto vrijeme implicira 'neistinitost' neke druge. Tek u prisutnosti suparničkih tvrdnji pojam istina ime smisla, što Bauman smatra posljedica je prisutva različitih gledišta, mišljenja i uvjerenja, što je opet posljedica neizbježne činjenice različitih ljudskih načina bivanja u svijetu. Shodno tome, Bauman smatra istinu 'esencijalno prijepornim pojmom'. (Bauman, Donskis 2016) Moj rad načelno operira u duhu ovih tvrdnji, te prikazuje kako se pojam istine našao na poprištu ove, burdjevski rečeno, borbe za predstavljanje.

4 U zahvaćenom diskursu „post-istine” nerijetko nalazimo već izlisanu tezu o „postmodernistima” koji su navodno uništili istinu, te ih se svrstava u jedne od začetnika „ere post-istine” (Coughlan 2017; Kakutani 2018). Kao i u prethodnim inačicama tog diskursa, nalazimo niz loših i tendencioznih interpretacija optuženih autora (Foucault jedan od najprisutnijih, uz npr. Derridu i Heideggera), te redovito izostanak uvjerljive uzročne poveznice između „postmodernizma” i kojeg god zla ih se optužuje da su ovaj put uzrokovali (Hanlon 2018).

je cilj bio ponuditi okvir kojim je moguće razmatrati društvene faktore koji će utjecati na prihvaćene uvjete istine u danom društvu. Ovaj rad je, barem metodološki, bliži ovim teorijama istine, s obzirom na to da istražuje proizvodnju društvenih jezičnih praksi koje se predstavljaju kao istinite. Zauzimati jasan stav o ideji istine smatram zasad nije potrebno, te mogućnost istine zadržavam implicitno u skladu s pretpostavkama teoretskog okvira i metodološkog pristupa rada. Uroniti u filozofska razmatranja istine svakako bi bilo produktivno za interpretaciju, no u ovom trenutku to nije potrebno.

2.2. KRITIČKA ANALIZA DISKURSA I PIERRE BOURDIEU

Pristup koji sam odabrao za istraživanje ove teme jeste kritička analiza diskursa⁵ uz pomoć nekoliko ideja sociologa Pierrea Bourdieua. Predmet kritičke analize diskursa su jezik i jezične prakse, te njegova upotreba u društvenom kontekstu, ili jednom riječju – diskurs. Taj pristup je problemski-orijentiran, interdisciplinarn, te jezične oblike koje istražuje stavlja u kontekst i povezuje sa društvenim fenomenima. Kompleksna slika sasvim različitih društvenih fenomena koji se mogu naći pod istraživačkim fokusom zahtjeva poduhvat izbora odgovarajućih teorijskih okvira, te orijentaciju prema različitim vrstama podataka i metodologijama. Za teorijski okvir će u ovom slučaju poslužiti Bourdieuova teorija jezičnih borbi.

Diskurs u sebi nosi zahtjeve validnosti, zahtjeve istine ali i normativne zahtjeve i vrijednosti. U tom kontekstu on nije samo ekspresija društvenog iskustva nego ima i moć njenog konstituiranja (kognitivno, na razini percepcije pojedinačnog subjekta, ili strukturalno, na razini predstavljanja čitavog društva). Ali taj odnos ide u oba smjera. Društvo i diskurs su sukonstitutivni. Što to znači? Diskurs je oblikovan društvenim situacijama, institucijama i strukturama, no on također oblikuje njih – konstituira situacije, objekte znanja i društvene identitete koji daju značenje tim institucijama i strukturama, na taj način ih reprezentira i društvenom subjektu čini 'stvarnima'. Kao takav, on reproducira dato društveno stanje, ali i pridonosi njegovoj transformaciji, kao što i promjena društvenih uvjeta mijenja i utječe na diskurs (Wodak and Meyer 2016, 6). U isto vrijeme sadržava konzervativni i transformativni potencijal.

Da bi detaljnije rasvijetlio odnos diskursa i društva, ali i objasnio njegovu političku dimenziju, obraćam se Pierreu Bourdieuu, čiji je sociološki rad bio iznimno utjecajan na koncepcije međuodnosa jezičnog i društvenog, pa tako i na samu kritičku analizu diskursa. U „Što znači govoriti?

5 Glavna referenca za metodologiju kritičke analize diskursa je zbornik "Methods of Critical Discourse Studies" (Wodak, Meyer 2016).

Ekonomija jezičnih razmjena” Bourdieu govori o operacijama imenovanja, jezičnim činidbama koje imaju moć ‘stvaranja svijeta’, tj. obznajući reprezentaciju društvenog polja putem koje ona dobiva smisao i značenje (Bourdieu 1992, 85). Kako funkcionira taj čin imenovanja? Prema Bourdieuu, za to nam je potreban „portparol”, tj. ‘glasnogovornik’ ili ovlaštenik, onaj koji ima moć imenovanja, instituiranja i predstavljanja svijeta. Otkud njegova moć dolazi? Bourdieu tvrdi da moć izgovorenog, imenovanog diskursa nije u samom sadržaju i puko formalnom ispunjavanju uvjeta da iskaz bude uspješan. Ovlaštenik je u strateškoj konfiguraciji društva na poziciji gdje će njegove reprezentacije biti prihvaćene, pri čemu nije presudan sadržaj onoga što se govori. Drugim riječima, nemaju svi jednaku moć nad konstituirajućim diskursom (ili kako bi Bourdieu rekao, nemaju taj simbolički kapital). Razni drugi uvjeti „rituala” imenovanja također moraju biti zadovoljeni – forma, vrijeme, publika itd, uvjeti upisani u diskurs i prakse društva. Vršenje moći nije uspješno ako ne zadovolji uvjete strateške pozicije, te u društveno tijelo upisane norme djelovanja (Bourdieu 1992, 86–100). Drugim riječima, u kontekstu sukstitutivnosti diskurzivnog i društvenog, društveni poredak ovdje određuje granice diskurzivnog činjenja. Jednom kad je govorni čin uspješan ono rečeno daje novo značenje društvenom, mijenjajući percepciju i odnos subjekata prema nj, potencijalno mijenjajući njihove prakse, pa i samu društvenu strukturu.

Prema Bourdieuu: „Svaki obred posvećuje neku proizvoljnu granicu, ovjeruje njenu legitimnost, kako bi se zaboravilo da je ona proizvoljna, da se postavi kao prirodna” (Bourdieu 1992, 104). Posveta granice stvara opreke njene unutrašnjosti i izvanjskosti, pa i vremensku dimenziju – prije i nakon posvete. Cilj je uspostaviti percepciju i institucionalizaciju „društvene biti” – „skup svih onih atributa i svih onih društvenih atribucija što ih proizvodi čin instituiranja kao svečani čin kategoriziranja koji teži za tim da proizvodi ono što označava” (Bourdieu 1992, 108), te osigurati njenu trajnu postojanost. „Društvena bit” se može dodjeljivati raznim društvenim fenomenima – praksama, institucijama, diskursima, materijalizacijama itd., te njihovim međuodnosima.

No društvena bit se pripisuje i društvenim subjektima, koji su u konačnici nosioci te percepcije društvene stvarnosti, te su i sami podložni njenom označavanju. Ako se subjekt instituiru u neku društvenu poziciju, npr. dodjeljuje se plemićka titula, on je u očima ostatka društva (ili barem tamo dokle doseže utjecaj ovlaštenika) transformiran, dodijeljena mu je uloga i očekuje se da se on ponaša prema njenom scenariju. U isto vrijeme, uspješni obred preobražava predodžbu subjekta o sebi i on preuzima na sebe tu ulogu. A ako već postoji niz društvenih odnosa i institucija koji okružuju ulogu – tim je lakše subjektu prema njoj djelovati, ili

teže njoj se odupirati (Bourdieu 1992, 106–109). U konačnici, stabilnost ovim putem utemeljenje društvene 'stvarnosti' ovisi o vjerovanju subjekata utemeljenih unutar nje, njihovih utemeljenih grupnih identiteta, te pratećih odnosa sa izvanjskošću.

Naravno, Bourdieu nije propustio govoriti o borbama za predstavljanje, to jest sukoba dvaju ili više diskursa za prevlast u jezičnoj konstrukciji svijeta – „ulog borba predstavljanja je moć nametanja određene vizije društvenog svijeta uz pomoć principa podjele koji nametnuti grupi tvore njen smisao i konsenzus, identitet i jedinstvo, i tako postaju stvarni” (Bourdieu 1992, 117). Na tragu toga, ontologija politike koja stoji u pozadini kritičke analize diskursa je načelno konfliktna. Politika se na jezičnom polju sastoji u sukobljavanju različitih diskursa i borbi za reprezentaciju u sponi sa društvenim poljem s ciljem usporednog osporavanja i institucionalizacije različitih praksi, materijalizacija i struktura. Ulog je rekonfiguracija strateške pozicije, sklop njenih društvenih predstavljanja, utemeljenih praksi ili materijalne konfiguracije, a često i svega toga zajedno, poduprijetu jezičnom dimenzijom koja ih veže u društvenu „stvarnost”, barem do sljedeće epizode borbe. Borba može ići od najsitnijih razina pojedinačnih diskursa ili praksi pa sve do velikih projekata uspostave hegemonije i njena osporavanja. To je ono što se u ovom kontekstu smatra politikom.

Bourdieuove postavke lako se povezuju s pristupom analize diskursa. Kroz diskurs društvo dobiva smisao. No, kako pokazuje Bourdieu, taj smisao je, u konačnici, velikim dijelom proizvoljan i rezultat strateške situacije, specifičnog povijesnog trenutka u kojem se nalazi, pa tako i podložne promjeni u slučaju daljnjih sukoba, iako se nastoje nametnuti kao 'prirodne' ili 'vječne' kako bi se osigurao njihov integritet i trajnost. Ne zaboravimo da je diskurzivno u sukonstitutivnom odnosu s društvenim – stvaranje ide u oba smjera, promjena društvenih struktura mijenja diskurs, kao što i diskurs može mijenjati društvenu strukturu.

2.3. METODOLOGIJA I PRIKUPLJANJE PODATAKA

Ova analiza diskursa će se usredotočiti na sam pojam, tj. frazu post-istina, odnosno „post-truth”. Uostalom, čini se da i sam diskurs u pojavnom obliku ponajviše započinje samim pojmom (često njegovom rječničkom definicijom), te oko njega akumulira niz percepcija, pojašnjenja, predikacija i argumenata. To uvelike olakšava posao prikupljanja podataka, s obzirom na to da je dovoljno pretraživati i bilježiti sam pojam. On uvijek dolazi lociran u gustoj mreži srodnih pojmova poput „lažnih vijesti” (“fake news”), „alternativnih činjenica” (“alternative facts”), „propadanja istine” (“truth decay”), itd, kojima se ponekad daje zasebno značenje a ponekad nose preklapajuća i istovjetna značenja. Njih zasad analiziram samo u odnosu na matični pojam „post-istina”. Treba napomenuti da ipak cilj nije isključivo zahvatiti

značenje i upotrebu tog singularnog pojma, već istražiti narative i diskurse koji se oko njega vrte.

S time na umu, opseg istraživanja je kako slijedi. Premda je sama fraza "post-truth" na nekoliko mjesta korištena unatrag nekoliko desetljeća, značenje koje danas nosi i na koje se ja usredotočujem čvrsto se utemeljuje tek negdje 2016. godine. Vremenski raspon zahvaćenog diskursa ide, dakle, sve od te godine do danas, sa konačnim prestankom analize zaključno 1. travnja 2019. godine. S obzirom na to da nije moguće niti tehnički niti s obzirom na resurse jednog istraživača zahvatiti sve moguće tekstove, nužno je postaviti nekoliko lokalizacijskih pretpostavki. Prva je došla uzimajući u obzir tehnikalije prikupljanja podataka – s obzirom na najveću dostupnost i lakoću pretraživanja i bilježenja, prati se diskurs post-istine dostupan na internetu u obliku internetskih članaka – niza tekstova koji se putem zajedničkog naziva post-istine formiraju u širi diskurzivni poredak, ovom metodom zahvatit.

S obzirom na to da i sužavanje na internetske izvore donosi očekivano nesavladivu količinu izvora i informacija, dodatna ograničenja su nužna. Prvo, iako pojam „post-istine” ima mnoge lokalne inačice koje nose isto značenje (ali opet vezane za svoj jezični lokalitet), poput „post-vérité” na francuskom, „post-faktisch” na njemačkom, radi vlastitih jezičnih kapaciteta odlučio sam se fokusirati na engleski jezik.⁶ Daljnje sužavanje diskurzivnog polja ostvareno je fokusom na dvije anglofone zemlje – Sjedinjene Američke Države i Ujedinjeno Kraljevstvo, budući da oni proizvode daleko najviše globalno relevantnih diskursa, te su žarišne točke dvaju ključnih povijesnih trenutaka koji su ga potakli – izbor Donalda Trumpa za predsjednika SAD-a 2016. i uspjeh „Brexit” referenduma iste godine.⁷

Međutim, s obzirom na to da je internet i doseg diskursa post-istine i dalje nepregledan s ovim postavkama, odbačen je pregled društvenih mreža i foruma poput Twittera, Facebooka i Reddita, te osobnih blogova. Slijedi još jedan niz ograničenja – fokus je uglavnom bio na internetskim medijima s najširim, nacionalnim i svjetskim dosegom, stoga su isključeni mediji s fokusom na uže geografske lokalitete. Također, formalni akademski diskurs, na koji sam se kratko referirao pišući na samom početku o stanju istraživanja pojave, dakle onaj nađen u znanstvenim časopisima i člancima je prikupljen, ali radi količine i kompleksnosti materijala analiziran u ograničenoj mjeri. Ono što ostaje su razni članci, predominantno u obliku

6 „Diskurs „post-istine” u Hrvatskoj je velikom većinom preslika i prijevod onoga što je rečeno na engleskom pa ga neću posebno analizirati.

7 Postoji čitav niz internetskih stranica koje nisu bazirane u anglofonim zemljama ali nude sadržaj primarno na engleskom, primjerice velik broj indijskih medija na engleskom jeziku koji se bave pojavom tog fenomena u Indiji. Zbog potreba sužavanja i fokusiranja područja istraživanja su ti izvori zasad izostavljeni.

vijesti, kolumni ili komentara, na internetskim news portalima, časopisima, stranicama udruga i organizacija, te akademskih blogova. Naravno, valja napomenuti da ovi parametri načelno ostaju u jednoj mjeri otvoreni i propusni – ako se pojavi članak koji ne odgovara ovome ali i dalje nudi interesantne uvide kroz analizu, biti će uključen imajući na umu poseban kontekst.

Uz ove izvore, valja spomenuti niz polemičkih knjiga izdanih u tom razdoblju (njih gotovo 20-ak) koje su zahvaćene kroz razne prikaze knjiga, recenzije, te članaka samih autora koji su se našli u matičnom zahvaćenom korpusu te vidno imaju velik utjecaj na jezgru polja diskursa „post-istine“. Iščitavanje samih knjiga bi zasigurno bilo produktivno, no radi vremenskog ograničenja to poduzeće zasad ostavljam sa strane te se zadovoljavam ograničenim zahvatom prikaza i recenzija koji ipak daje donekle zadovoljavajuću sliku. Sa svime time na umu, smatram da ipak mogu utemeljeno tvrditi da zahvaćeni korpus čini centralno polje ukupnih diskurzivnih tokova, te su isključena područja tek periferija u koju diskurs kapilarno teče iz matice događanja. Jezgrovito značenje „post-istine“ je skovano na ognjištu profesionalnih novinara i ostalih medijskih radnika, javno-orijentiranih stručnjaka, te zabrinutih akademika (značenjem tog autorskog profila ćemo se pozabaviti kasnije). Istraživanje je stoga koncentrirano na tu točku, te dalje prošireno po potrebi interpretacijskog poduhvata.

Metoda prikupljanja materijala za analizu diskursa je provedena temeljitim pretraživanjem putem internetske tražilice Google. Prikupljalo se uz pomoć pretraživanja samog pojma “post-truth”, te su birani tekstovi u kojima se on pojavljuje uz dodatni kriterij da on nije tek usputna pojava već mora sadržavati smislenu bavljenje implikacijama tog pojma barem u dijelu teksta. Pretraživanje je obavljano u nekoliko navrata, pri čemu sam provjerio sve ponuđene rezultate pretraživanja, to jest do točke gdje bi popis ponuđenih rezultata počeo nuditi besmislene, ponavljajuće ili nevažne rezultate.⁸ Kao dodatni mehanizam prikupljanja poslužila je Googleova usluga Google Alerts, koja dnevno dostavlja sve nove indeksirane rezultate koji se pojavljuju za birane parametre pretraživanja, u ovom slučaju istih onih kojima sam se služio prilikom primarnog pretraživanja.

Odabrani tekstovi su sistematski zabilježeni zajedno sa njihovim metapodacima – kategorijama datuma objave, izvora, imena autora, zemlje izvora, vrste teksta itd. Prikupljanje je na kraju polučilo, do datuma

8 Za funkcioniranje Googlea, pa i svih internetskih tražilica, nužna je određena algoritamska pristrasnost koja će na vrh liste pogurati rezultate pretraživanja koje Google smatra ‘najrelevantnijima’. Upravo iz tog razloga odlučio sam ne ograničiti se na prikupljanje kod samo nekolicine ‘najrelevantnijih’ rezultata, već baš svih ponuđenih.

1. 4. 2019, 419 internetskih članaka, od kojih je 203⁹ na temelju relevantnosti ušlo u konačnu analizu. Analiza je u prvoj liniji provedena iščitavanjem odabranih tekstova, te bilježenjem onoga što diskurs govori – predmeta, kvalifikacija, evaluacija, motiva, argumenata, itd. koji se vrte oko pojma „post-istine”. Zajedno sa prikupljenim metapodacima o tekstu u službi vremenske, prostorne i društvene kontekstualizacije, zahvaćeni diskurs je sistematski „destilirani” i ovdje predstavljen kao sažetak njegovih najvažnijih elemenata, te njihovih međusobnih odnosa, uzimajući u obzir vremensku i kontekstualnu dimenziju.

3. PRIKAZ DISKURSA „POST-ISTINE“

3.1. STRUKTURNA SVOJSTVA DISKURZIVNOG KORPUSA

Obratimo pozornost prvo na vremenski raspon – osim ključnog razdoblja diskurzivnog zbivanja između 2016. i 2019, otkriveno je nekoliko tekstova prije toga doba koji čine neku vrstu rane upotrebe pojma gdje se neke njegove pretpostavke već ocrtavaju, ali gdje još nije zadobio semantički intenzitet koji dolazi sa cijelim kontekstom šireg diskurzivnog događaja koji započinje 2016. Povijesna lokacija pojma je, dakle – eksplozija upotrebe od 2016. do danas, uz nekolicinu izoliranih instanci unazad 25 godina. Pogledajmo sada vremenski raspored prikupljenih tekstova između 2010. i 2019. godine da dobijemo opću sliku diskurzivne aktivnosti. Na Grafu 1 je linijom obilježen broj objavljenih tekstova kroz mjesece u tom razdoblju.

Graf 1. Broj izdanih članaka o post-istini kroz mjesece zahvaćenog razdoblja

9 Popis sva 203 analizirana internetska članka nije naveden u literaturi radi sažetosti. Cijela lista dostupna od autora na zahtjev.

Prva 'eksplozija' objavljivanja članaka na temu dogodila se u srpnju 2016. godine, na vrhuncu označeno točkom A. Od tada diskurs post-istine ulazi u javnu sferu, te sa povremenim padovima i rastom interesa opstaje do danas. Drugi ključan trenutak je bio vrhunac na točki B, koji je započeo u studenom 2016, te dosegao apsolutni vrh u prosincu. Intenzitet nikad više nije bio toliko visok, uz povremene manje intenzifikacije na točkama C i D. Prvotna interpretacija tih vrhunaca je na početku prilično jednostavna – točka A dolazi u isto vrijeme kada i Brexit referendum, a točka B slijedi izbor Donalda Trumpa za predsjednika SAD-a. Točke C i D se ne nude toliko jasnoj interpretaciji pošto nisu vezane za singularne događaje poput A i B. Intenzifikacija na točki C je prilično nejasnog uzroka, no nagađam da je vezana za niz publicističkih refleksija na proteklu godinu koju mnogi smatraju da je bila u ključu „post-istine”. Točka D je puno jasnija, te je uglavnom vezana za objavu niza knjiga koje stavljaju „post-istinu” kao središnju temu te rasprave koje su polučile.¹⁰

Druga stvar koja se nudi uvidom u metapodatke je raspored broja objava po web-stranicama – brojka od 220 jedinstvenih web-stranica na 419 objava u korpusu. Od toga, tek je mali postotak web stranica imao vrlo visok broj objava. Tek 29% web stranica ima više od jedne objave, to jest 71% ih ima samo jednu objavu. Njih 14% ima dvije objave, 7,2% ih ima 3, 4% ih ima 4, a dvoznamenkasti broj tek 2,7%, iliti apsolutnim brojevima njih 6, koje rangiraju od 10 do čak 29 objava. Ako to usporedimo sa ukupnim brojevima objava, dolazimo do zaključka da 2,7% web stranica proizvodi gotovo četvrtinu ukupnog materijala, to jest njih 6 od ukupno 207 ima disproporcionalno velik interes za temu „post-istine”. Pogledajmo sada konkretno o kojim stranicama se radi. Tablica 1 donosi listu najvećih prinositelja, po kriteriju najmanje 5 objava.

Tablica 1. Broj objava članaka o post-istini po web-stranicama

Web portal	Broj objava
The Guardian	29
Washington Post	21
Huffington Post	15
The Conversation	14
New York Times	13
New Statesman	10
Forbes	6
London School of Economics and Political Science	5
Independent	5

10 Kakutani 2018; Kavanagh and Rich 2018; McIntyre 2018; Blackburn 2018.

Jasno je da dominira nekolicina najvećih i najpopularnijih internet-skih novina i časopisa – The Guardian, Washington Post, New York Times, Huffington Post i New Statesman, svi od kojih su velike medijske tvrtke sa tiskanim publikacijama, odsjecima izdavaštva, itd. Na vrhuncu se također nalazi The Conversation, originalno australski novinarski portal koji se posebno zauzeo za temu „post-istine” lansirajući, zajedno sa Sveučilištem u Sydneyu, tzv. “Post-truth Initiative”, multidisciplinarni projekt istraživanja fenomena post-istine, lažnih vijesti, itd. koji redovito objavljuje svoje uvide na stranicama The Conversationa. Zanimljivo je primijetiti da u upotrebi pojma post-istine dominiraju uglavnom mediji koji se uobičajeno shvaćaju kao „liberalni”, ili oni koji aktivno promoviraju liberalne perspektive i vrijednosti, barem kada tu oznaku kvalificiramo u kontekstu politike zemalja u analizi, gdje se „liberalno” naspram „konzervativnom” uglavnom odgovara opoziciji ljevice i desnice. S obzirom na to da je, kao što ću kasnije pokazati, „konzervativna” strana i njihova ideologija optužena za širenje „post-istine”, ovakva predominacija jednog ideološka pola medija je sasvim razumljiva.

Još jedna stvar koju valja napomenuti su klasifikacije autora – po pozivu, većina su profesionalni novinari. Uz one kojima je novinarstvo primarni poziv, pojavljuje se velik broj akademskih autora, bilo iz društvenih ili prirodnih znanosti. Osim toga, nalazimo čitav niz raznih stručnjaka i specijalista – političkih analitičara, komunikologa, ekonomista, stručnjaka za vanjsku politiku i sigurnost, filozofa, ali i primjerice doktora medicine, biologa, fizičara, matematičara, itd. Ovaj kolektivitet obrazovanih i stručnih „pundita” Nimmo i Combs nazivaju ironično „svećeničkim establišmentom” – „labav kolektivitet novinara, analitičara, političkih eksperata i drugih specijalista koji u javnim forumima izražavaju svoje posebno znanje” (Nimmo i Combs 1992, 6, cit. prema McNair 2003, 78). Takve grupacije se obično mobiliziraju u medijima oko pojedinih relevantnih tema kako bi pružili svoje posebne uvide javnosti u sponi različitih reportaža i kolumni (a kolumne su daleko najzastupljeniji žanrovski oblik u ovom korpusu). No ovdje je situacija specifična po tome što njihov status posebnih znalaca nije samo pretpostavka njihovog djelovanja, već je njihov identitet kao takvih, tj. kao ‘agenata istine’, jedna od vodećih tema.

Sada napokon možemo krenuti na prikaz sakupljenog diskursa koja će započeti dijakronijskim prikazom kao uvod u temu, te biti dodatno razrađena tematski, dajući pregled najvažnijih tema, i motiva koji se nalaze u tekstovima. Fokusirat ću se na šest tema, odnosno problemskih sklopova – demokracija i institucije (a), istina i činjenice (b), implicirani akteri (c), tehnologija i mediji (d), te pozivi na djelovanje (e). Nastojat ću biti što vjerniji originalnim formulacijama i izrazima, pogotovo jer će potreba detaljnog sažimanja, sumiranja i prepričavanja dati jednu drukčiju, ali nadam se što precizniju sliku danog diskursa.

3.2. DIJAKRONIJSKI PRIKAZ I UVOD U TEMATIKU

Kao što je već ranije prikazano, diskurs post-istine doživio je eksploziju u drugoj polovici 2016. Dva ključna događaja su bila okosnica njegove pojave – referendum za izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije (dalje – Brexit referendum) u lipnju, te američki predsjednički izbori u studenom. Ishodi tih dvaju glasačkih događaja – izglasavanje napuštanja Europske unije, te pobjeda Donalda Trumpa – interpretirani su kao glasnici značajnih društvenih i političkih promjena. Oni u diskursu stoje kao političke prijelomne točke oko kojih se povija cijeli niz semantičkog materijala koji se uvezuje u centralnu premisu – pojava fenomena „post-istine“.

Gledajući kronološki slijed, diskurs post-istine je rođen u Ujedinjenom Kraljevstvu. Prve suvremene upotrebe pojma pojavljuju se sa počecima kampanje dvaju suprotstavljenih strana u referendumu – kolokvijalno rečeno 'brexiteers' i 'remainers' (dalje brexitovci i remaineri). „Post-istina“ je služila kao jedna od mnogih točaka konstruiranja polarnih identiteta između te dvije strane. Točnije, „post-istina“ je služila da označi tip kampanjskih i političkih taktika kojima se služila frakcija brexitovaca. Optuženi su da se šire dezinformacije, u političkom govoru izriču besramne laži, te općenito obmanjuju i manipuliraju javnost. Poseban fokus tih optužbi su društveni mediji – upravo njih brexitovci koriste za svoje manipulacije, koristeći njihovu nereguliranu prirodu.

Naspram toga, autori tekstova se često eksplicitno identificiraju sa remainerima, te konstruiraju svoju frakciju kao onu odanu istini, naspram laži brexitovaca. Oni su predani sustavu i vrijednostima demokracije koje ovi svojim djelima narušavaju. Naglašavaju epistemičke vrline struke, znanosti i novinarstva, koji svojim znanjem pridonose istini, pa tako i samoj demokraciji. Riječima Katherine Viner, urednice The Guardian, u njejoj kolumni na temu „post-istine“ – „Remain kampanja je govorila samo činjenice, činjenice i činjenice“ (Viner 2016).

U zadnjih par mjeseci 2016. intenzitet diskursa „post-istine“ nanovo eksplodira kako se približavaju američki predsjednički izbori, te konačna pobjeda Donalda Trumpa. Ulazi u svoj najveći vrhunac u prosincu (označen točkom B u grafu 1) koji će nastaviti u prvom mjesecu sljedeće godine dok se lagano ne primiri u veljači. Nastavljaju se reakcije britanskih medija, dok američki doživljavaju sve veći upliv prije nego sljedeće godine krenu potpuno dominirati. Prelazimo iz „britanske faze“ na „američku fazu“ diskursa post-istine. Taj nastavak nije bitno drukčiji, te uglavnom reciklira dosadašnje teme. No, ipak valja istaknuti jedan ključan novitet. Pojam post-istine dosad se koristio uglavnom u sintagmi „politika post-istine“ ili „politička kampanja post-istine“ (engl. „post-truth campaigning“), označujući post-istinu kao stil političkog djelovanja ili političke komunikacije. U britanskoj fazi se rijetko spominje ono što će kasnije postati glavni izraz –

„era post-istine” koji do kraja radikalizira premisu sadržanu u pojmu – radi se o općem društvenom stanju, o novom razdoblju u kojem „istina” više nema snagu, te štoviše nije više moguće govoriti istinu i očekivati da će po samoj svojoj vrlini „usklađenosti sa stvarnošću” ona služiti kao nadmoćni argument. Istina je bila, više nije. Fenomen post-istine više nije djelatnost nekolicine aktera, to je sada opće stanje.

Nakon ustoličenja Donalda Trumpa početkom 2017. godine mijenjaju se politički uvjeti koji vode diskurs. Trump je prešao iz faze kampanje u fazu vladavine. U „američkoj eri” diskursa pojavljuju se i nove konstrukcije polarnih identiteta. To je sada spona Trumpa i njegovih podržavatelja, što eventualno zahvaća cijelu Republikansku stranku i sve konzervativne struje u SAD-u. Naspram toga se konstruira identitet onih ‘predanih istini i demokraciji’. To su u ovom slučajno primarno akteri koji su i autori diskursa „post-istine” – stručnjaci, znanstvenici, novinari itd. koji eksplicitno naglašavaju taj identitet. Nazovimo tu skupinu ‘agenti istine’. Oni su, posredno vrlinom branitelja istine, također branitelji demokracije, a njihovi suparnici oni koji narušavaju istinu i demokraciju.

Na tom tragu, nakon prvog šoka Trumpovog izbora, sve se više intenziviraju eksplanacijski pristupi u diskursu. Fenomen post-istine, sada utjelovljen u sintagmi „era post-istine”, objašnjava se sa gledišta raznoraznih stručnih i znanstvenih pristupa – sociologije, filozofije, političke znanosti, pa i vrlo često perspektive sigurnosti i obrane. Tijekom 2017. počinje kaskada publicistike koja u polemičkom obliku nastoji objasniti situaciju, definirati linije borbe, te predložiti daljnju djelatnost. Time struktura diskursa poprima konačni oblik, te će se do kraja promatranog razdoblja uglavnom manifestirati u tim žanrovima – novinarski članci, kolumne i komentari, stručna objašnjenja itd. Jezgrovite teme i motivi ostaju načelno isti, rekonfigurirajući se u raznim oblicima s uplivom perifernih ideja koje ne utječu bitno na osnovnu formu i sadržaj. Dodatan novitet u diskursu nastupa nakon izbora za Kongres SAD-a krajem 2018. godine, kada je Republikanska većina u Zastupničkom domu pretvorena u Demokratsku većinu. Na posebnom udaru se tada nalaze nekolicina novih Demokratskih zastupnika, specifično Alexandria Ocasio-Cortez čiji je neuobičajeni politički stil uzrokovao konsternaciju oba politička pola u SAD-u. To je rezultiralo time da je na sebe navukla niz optužbi za „post-istinito” djelovanje, koje su do te točke uglavnom bile rezervirane za desnicu.

3.3. TEMATSKI PRIKAZ

a) *Demokracija i institucije*

Demokracija je, uz pojam istine, jedan od dva najbitnija pojma diskursa post-istine. Centralna premisa jest da je ona u ovom trenutku ugrožena. Fenomen „post-istine” nagrizi njene temeljne vrijednosti i funkcije. Kao politički sustav, ona u ovom trenutku slabosti ne može osigurati svoje temeljne ciljeve – slobodu i prosperitet. Zato je treba obraniti od post-istine, obnoviti i ponovno afirmirati.

No, valja postaviti pitanje na što diskurs post-istine misli kad govori o demokraciji? U jednom dijelu članka se ona poistovjećuje sa predstavničkom liberalnom demokracijom kao 'jedinim dobrim' sustavom, iliti trenutnom konstitucionalnom paradigmatom koja postoji u zemljama „slobodnog svijeta”. Doduše, u većini članaka nije objašnjeno što se pod time misli, već pojam „demokracija” stoji kao iznimno pozitivan simbol neprecizna sadržaja. Demokracija se postavlja kao uzvišena politička vrlina, bez proceduralnog ili institucionalnog određenja. Slično kao što su u 20. stoljeću pisali teoretičari demokracije, poput Sartorija ili Dahla, na djelu je „demokratska konfuzija” gdje taj pojam nema sadržaja osim počasnog, pozitivnog pojma – „pojam koji može značiti bilo što, a obično ne znači ništa”. No, u ovom kontekstu se također aktivira borbeni karakter pojma, slično kao u razdoblju Hladnog rata kada pišu Sartori i Dahl. Demokracija kao pojam postaje „ofenzivno-defanzivan”, usmjeren prema identifikiranom neprijatelju, te akumulira normativan sadržaj koji definira pozicije i uloge borbe (Matan 2014, 76–78).

Koji je taj normativan sadržaj u ovom slučaju? Kraj standardnog punjenja pojma vrlinama slobode i prosperiteta, puno veći značaj dobiva identifikiranje i ravnanje demokracije sa 'istinom'. Štoviše, sama demokracija ovisi o istini – tek kada baratamo objektivnim činjenicama možemo imati 'razuman' demokratski proces. Ta dva elementa su međuovisna – racionalna metoda ovisi o slobodi koja se nalazi u demokraciji – javna sfera nudi slobodnu raspravu putem koje se dolazi do istine, a istina uvijek na kraju prevladava – slično argumentu J. S. Milla iz njegovog eseja „O slobodi”, dok demokracija ne može funkcionirati bez istine i činjenica koje pravilno usmjeravaju njene aktere u političkom procesu. Demokracija mora biti obranjena, između ostalog, ponovnom afirmacijom istine u njoj. U tom kontekstu, trenutna politička borba se ne opisuje kao borba dvaju različitih političkih struja već borba istine i laži – motiv koji će se redovito ponavljati i služiti da opiše kasnije političke borbe.

Ako ovo možemo uvjetno nazvati 'defanzivnim' sadržajem, da ispravna spona demokracije i istine polučuje dobre političke odluke, kako onda izgleda 'ofenzivan'? Osim konstrukcije konkretnog subjekta neprijatelja, koju opisujem kasnije, diskurs detaljno opisuje ono što se nalazi s druge

strane istine i demokracije – „alternativna stvarnost”, gdje nema nikakvih čvrstih političkih i kulturnih normi koje propisuju zajednički život. Politika koja se vodi emocijama i osjećajima umjesto istinom i činjenicama. Kada u demokraciji jenjava i prevladava 'lažna stvarnost', ona kao politički sustav pati, te njene političke norme i kultura više nisu djelatne. Tvrdi se da izostaje temeljni konsenzus, pa se time postavlja u pitanje osnovno zajedništvo političkog tijela. Ako građani nemaju pristup istini i ne vjeruju u nju ne mogu djelovati kao slobodni politički subjekti već su podložni manipulacijama.

Pogledajmo primjer takvog diskurzivnog niza. U siječnju 2017. nalazimo interesantan trenutak shvaćanja istine kao strukturnog uvjeta liberalne demokracije. European Council on Foreign Relations, think-tank fokusiran na vanjsku i sigurnosnu politiku Europske unije objavljuje članak „Kako izbjeći svijet post-istine” (“How to avoid a post-truth world”). Autori, Sebastian Dullien i Jeremy Shapiro, 'prisutnost istine' u političkom poretku liberalne demokracije nazivaju vrstom „kritične infrastrukture” u obliku „integriteta informacija”. To je institucionalizacija liberalne vrijednosti slobode govora koja, osim moralne, ima i pragmatičnu funkciju ostvarivanja osnovnog konsenzusa, pa time i jamči stabilnost političkog poretka. Pretpostavka je naravno da će taj konsenzus biti racionalan – nije poanta da su slobodne teći bilo kakve informacije – bitno je da teku 'istinite informacije'. Tu ulogu, na kraju krajeva, velikim dijelom zauzimaju stručnjaci koji su vrlinom metode sposobni proizvoditi upotrebljivo znanje za sferu javnih politika. No, ta je infrastruktura ugrožena novim razvojem događaja. Informacijska tehnologija interneta, društvenih mreža stvara bujicu informacija za koju nismo bili spremni, gdje, naravno, teku i „zagađenja” lažnih vijesti. Konačni rezultat je „nemogućnost ostvarivanja političkog konsenzusa” (Dullien, Shapiro, 2017). Autori predlažu uspostavu kontrole nad tokom informacija, te daju nekoliko konkretnih rješenja (nekoliko primjera istih spominjem kasnije).

Velik je fokus na 'institucijama', pod čime se podrazumijeva puno više od političkih institucija liberalne demokracije, a koje su ipak ključne za njeno funkcioniranje, pa i neophodne za 'snažno i zdravo društvo'. Često se u člancima citiraju raznorazna istraživanja i ankete na temelju kojih se zaključuje o ogromnom padu povjerenja u 'institucije' (što se pod time točno podrazumijeva varira od članka do članka). Tu se nalaze obrazovanje, pravni sustav, ekonomija, mediji, znanost, itd. – „infrastruktura proizvodnje istine” (The Economist 2016). Cilj je ponovna afirmacija i vraćanje povjerenja u sve te institucije, a pogotovo novinarstvo radi neophodnosti za osiguravanje 'zdrave' javne sfere. Institucije pružaju sankcioniranu i zajamčenu istinu u koju građani mogu vjerovati.

Velik broj članaka postulira da je konačna sudbina demokracije u ovim uvjetima pad u autoritarizam, pa čak i totalitarizam. Time se implicitno sadašnje stanje označava kao potencijalni uvod u autoritarne poretke. Posebnu radikalizaciju ovoga dao je povjesničar Timothy Snyder, koji je u intervjuu za Vox zaključio: „Post-istina je pred-fašizam“. Kada nastane razdvajanje između onoga što se čuje u javnosti i onoga što je činjenično istina tada slijedi predaja demokracije tiraniji – „Napustiti činjenice znači napustiti demokraciju“. Snyder afirmira važnost istine za demokraciju – „Važna je zato jer ako nemamo činjenice nemamo vladavinu prava. Ako nemamo vladavinu prava nemamo demokraciju. Ljudi koji se žele riješiti demokracije i vladavine prava to potpuno razumiju, i zato aktivno promoviraju svoju alternativnu viziju“. Nestanak istine otvara vrata demagozima da nameću svoje 'velike mitove', te putem njih kontroliraju društvo (Illing 2017).

b) Istina i činjenice

Pojam istine dijeli sličnu sudbinu kao i pojam demokracije u smislu da nema čvrsto određenu jezgru. Osim nekoliko uputa prema znanstvenom realizmu i korespondencijskoj teoriji istine, ona ostaje egzaltirani simbol, temeljno apstraktna ideja koja se beskonačno puni pozitivnim normativnim odrednicama s kojom se pojedini akteri, pa i politički sustavi blisko asociraju ili disociraju. Karakterizacije istine idu od gotovo platonističke ideje dobra do razmatranja njenog kompleksnijeg karaktera, pa čak i ograničenog pluralizma. No nikad ne idu do 'relativističkih' karakterizacija u stilu npr. post-strukturalizma već se takve ideje odbacuju, te štoviše označuju antitezom istine.

U najidealiziranijem obliku istina stoji kao objektivna, činjenična, dokučiva, jednoznačna. Ona je uvijek prisutna, uvijek dostupna i prema njoj se treba uvijek ravnati. Ona nije političko pitanje – postojana je, makar apstraktno, onkraj svih sukoba. Ona često stoji u opoziciji s emocijama i osjećajima – ispravna epistemologija zahtjeva racionalan pristup i čvrstu metodu koja može otkriti istinu. Ta metoda je uglavnom dostupna samo agentima istine – stručnjacima, znanstvenicima, novinarima, čiji je poseban zadatak, osim otkrivanja istine, i njeno nepristrano razglašavanje putem medija. Istina je dostupna i laicima, dok god ostanu odani racionalnosti, razumu i logici, često nazvanim „prosvjetiteljskim idealom“.

Istina je važna za ljudsko djelovanje – bez istinitih činjenica primijenjenih na racionalan način ni pojedinci, pa u konačnici ni politički sustavi ne mogu djelovati ispravno. Posebna pozornost se daje znanosti, koja temeljno obilježena traganjem za istinom stoji kao gotovo apstraktna, dobra sila koja donosi blagostanje – pomaže nam rješavati aktualne probleme, te osigurava tehnološki i epistemički (čak i moralni) napredak koji povećava kvalitetu života. Na socijetalnoj razini, istina pruža opći konsenzus koji

osigurava jedinstvo društvenog tijela. U njenom izostanku ili namjernom uništenju, društveno pa i političko tkivo se raspada, nastaje nepovjerenje, dezorganizacija i nasilje. Politički sustav koji je sposoban integrirati istinu je liberalna demokracija, na način opisan ranije.

Istina se konstruira u opoziciji onoga što dolazi u njenom izostanku. Pretpostavka je da u „eri post-istine” istina slabi, ako već nije proglašen njen potpuni nestanak. Prevladavaju laži i manipulacije, pa se često koriste metafore kaosa i nereda, 'prljanja', 'zagađenja' i općenito entropije istine – John Gray u svojim komentarima na temu ironično naziva takvu sliku trenutne situacije „sukob između istine i sila tame” (Gray 2017). Izostanak istine tako narušava našu sposobnost da se vodimo njome pri racionalnom djelovanju, stvaramo znanje, društveno se vežemo uz zajednički konsenzus, pa i da se politički ostvarimo.

Na tom tragu, istina se često opisuje u moralnom registru. Govoriti istinu je moralno i odgovorno, biti predan istini je vrlina. Istina je elementarna komponentna našeg moralnog i etičkog sustava. Okrenutost istini je ogled pravilnog moralnog karaktera. Nasuprot tome leži moralna degeneracija – neiskrenost, licemjerje, iracionalnosti, pa i moralni relativizam (što se sve pripisuje ovim akterima). Ta moralnost se najčešće otkriva na razini pojedinca – samo promjenom vlastitog karaktera, 'primanjem istine u svoje srce', možemo ostati predani istini, primjerice riječima novinara Shiva Singha – „svi mi imamo priliku biti zaštitnici istine na velike ili male načine” (Singh 2018). Osobna 'istinitost' je održiva tek s drugim, vezanim uvjetom – njenom institucionalizacijom u društvu poput u već spomenutim institucijama predanima istini. Nema jednog bez drugog, ako pada jedno i drugo brzo nestaje. U sadašnjem stanju je oboje nagriženo, za što su odgovorni prozvani akteri i strukturni procesi. Kada smo otkrili vrijednost istine tada se možemo za nju boriti, diskurs čega ću opisati u kasnijoj sekciji.

c) Implicirani akteri

Kao prvi i glavni propagator post-istine gotovo svugdje stoji Donald Trump. Još u prvoj polovici 2016. godine, dok je tek bio u kampanji za nominaciju Republikanske stranke je u medijima proglašen ocem „post-istinite” politike. Čak i za vrijeme „britanske faze” diskursa, on figurira kao veliki inovator, čiji su stil u Ujedinjenom Kraljevstvu preuzeli 'brexitovci'. Od te čete su najspominjaniji Boris Johnson, Nigel Farage, Michael Gove, itd. Zanimljivo, dok su u UK-u kao „post-istiniti” označavani uglavnom pojedinci, uglavnom iz Konzervativne stranke ili UKIP-a, u SAD-u krug optuženih počinje od pojedinca Donalda Trumpa, te se koncentrično širi prvo na njegove najbliže suradnike i članove kabineta (bivše i sadašnje). Nakon ureda predsjednika SAD-a i njegovih bliskih suradnika krug zahvaća

republikanske predstavnike u kongresu SAD-a, od čega se širi na čitavu republikansku stranku, njihove podržavatelje, pa na kraju i gotovo sve konzervativne struje u SAD-u, te cijeli splet konzervativnih medija (prvenstveno Fox News).

Van tih dviju zemalja nabraja se čitav niz suučesnika u praksama post-istine, no koji ipak stoje tek kao periferni slučajevi kraj epicentra Trampa. U Europi nalazimo populističke stranke AfD u Njemačkoj, PiS u Poljskoj, Front National u Francuskoj, Fidesz u Mađarskoj, itd. Zapravo, bilo tko označen populizmom je implicitno „post-istinit“. Van Europe ili SAD-a se nabraja čitav niz autoritarnih režima i vođa – Erdogan u Turskoj, Assad u Siriji, Xi Jinping u Kini, Bolsonaro u Brazilu, te naravno Putin u Rusiji (kojeg se posebno optužuje da je subverzivnim taktikama i propagandom utjecao na predsjedničke izbore u SAD-u). U njihovim autoritarnim političkim taktikama se „post-istina“ već podrazumijeva, čime se npr. Trampa izravno dovodi u vezu s autoritarizmom. Po asocijaciji se svi ti akteri trpaju u isti koš kako bi se uspostavio protudemokratski i obmanjujući karakter svih njih, ali i pokazalo kako je „era post-istine“ sada sveprisutni, sveprožimajući i globalni fenomen. Krajem 2018. u upotrebu ulazi pojam globalnog „rata protiv istine“ koji prilično zaoštrano upozorava na takvo stanje (Singh 2018).

Sad kada smo ih identificirali, valja navesti što sve stoji u njihovoj optužnici. Te figure, ali i svi koji ih podržavaju, opisuju se kao uništavatelji istine, ili kroz namjernu manipulaciju ili jednostavno vlastitom nebrigom za istinu. Oni odbacuju stručno i znanstveno znanje, te nadmještavaju teorijama zavjere. Oni su populistički koji ne mare za demokraciju već samo za vlastitu moć. Također ih se često označava kao ksenofobe, rasiste i seksiste. Redovit je prezir prema njihovim biračima – skloni su biti zadivljeni spektaklom, neobrazovani su i netolerantni. Ne vjeruju demokratskim i društvenim institucijama pa tako traže alternativu u populističkim nagonima spomenutih, prihvaćajući njihovu 'lažnu stvarnost'.

Često članci započinju premisom konfuzije nad uspjehom tih aktera. Koja je njihova tajna? Njihova metoda? Prema dosadašnjoj političkoj logici, istina, a ne laži donosi politički uspjeh. Naši komentatori se pitaju – kako su Trump, brexitovci ili neki drugi akteri obrnuli taj odnos? Prvenstveno, oni koriste novu tehnologiju društvenih medija koja im omogućava da šire svoje laži u obimu bez presedana, maskirajući ih kao legitimne informacije. Vodeća forma je “fake news”, širenje lažnih informacija koje su oprezno konstruirane da se doimaju legitimno. U igru također ulaze savezništva s nekim „tradicionalnim“ medijskim konglomeratima, primjerice Fox News i ostale publikacije u vlasništvu konzervativne obitelji Murdoch. Druga metoda je izravna komunikacija s publikom putem društvenih mreža poput Twittera, gdje će se npr. Donald Trump obratiti svojih (u trenutku

pisanja) 66.000.000 pratitelja te koristeći agresivni, ksenofobni, manipulativni, obmanjujući stil napadati političke protivnike, pa i proturječiti svim informacijama koje ga predstavljaju u negativnom svijetlu, ili mu prosto ne odgovaraju. Štoviše, on će njih prozvati 'fake news'. Trumpovi 'tweetovi' će zatim biti 'retweetani' u još većim milijunima, te će njegove laži ostvariti doseg o kojem niti jedan dosadašnji medij nije mogao sanjati. Kulpabilnost Trumpovih podržavatelja dijelom dolazi iz toga što upravo oni 'retweetaju' i 'shareaju' njegove laži i lažne vijesti koje ga podržavaju. Oni su ta masa društvenih medija koja će nekritički širiti sporni sadržaj te još više ljudi saplesti u mrežu obmane. A onda opet, oni koji 'nasjednu' su jednako tako krivi što su nekritički prihvatili kompromitiran sadržaj. Time se stvara prostor 'alternativne stvarnosti' – cijela post-istinita politička i društvena sfera napustila je stvarni svijet, te iz svoje 'komore jeke' planira rušenje demokracije i uspostavu autoritarnih poredaka.

d) Mediji i tehnologija

Počnimo sa člankom koji se posebno bavi ovom temom i koji će biti iznimno utjecajan kasnije – „Kako je tehnologija narušila istinu” (Viner 2016) Katherine Viner, glavne urednice The Guardian, gdje je članak i objavljen 12. lipnja 2016. Teza ovog povećeg eseja je da društveni mediji ugrožavaju vijesti, novinarstvo i tradicionalne medije. Prvo kroz otimanje njihove publike, pa tako ih ostavljajući gladne prihoda, a zatim kroz stvaranje prostora gdje „svatko ima svoje činjenice” – svi mogu pridonositi toku informacija na internetu. No, kaže, posljedice su bile puno šire od područja medija. Situacija je opet opisana u ključu borbe istine i laži, gdje, s jedne strane, one objektivnog novinarstva, imamo informiranu javnost, dok, s druge, one populističkih „post-istinitih” političara imamo neinformiranu razjarenu masu.

Pojavom interneta i društvenih mreža dobivamo nepregledni, intenzivni tok informacija nad kojim nema nikakve kontrole istine i laži kao u tradicionalnim medijima. Algoritmi društvenih mreža nas zatvaraju u 'komore jeke' koje se pune svakakvim sadržajem, te izoliraju ljude od vanjskog utjecaja drugih gledišta, te društvenih i političkih institucija, a pogotovo onih koje su okrenute istini – novinarstvo, znanost, struka, itd. Ovdje se također po prvi put napadaju velike tehnološke kompanije poput Google-a, Facebooka i Twittera, koje gledaju kroz prste situaciji širenja neistina na vlastitim mrežama, profita radi. „Radi se o simptomu sve veće slabosti masovnih medija, posebno što se tiče kontroliranja granica prihvatljivog govora... Desetljećima su novinari u velikim medijskim organizacijama služili kao 'gatekeeperi' koji su dosuđivali koje ideje se smiju javno raspravljati, a koje se smatraju previše radikalnima” (Viner 2016).

Društveni mediji tako postaju novo mjesto 'istine'. Citiraju se statistike po kojima većina populacije sada prati vijesti prvenstveno na njima. Za razliku od tradicionalnih medija, nema nikakvog uredničkog procesa, provjera činjenica ili općenito funkcije "gatekeepera". Novinarski ideal predanosti istini, javnoj službi i kritici moći u novim medijima ne postoji, te zbog njihove difuzne prirode teško može biti institucionaliziran. Ključna metafora je ona kaosa, naspram poretka tradicionalnih medija. Upravo takvo polje omogućuje onima koji ionako prakticiraju instrumentalni kaos da postignu svoje ciljeve – populističari, teoretičari zavjera, Trump itd. čije propagandne tehnike nailaze na plodno tlo.

Što se dogodilo s tradicionalnim medijima? Ne radi se samo o novinama, radiju, televiziji itd. već svim „uglednim“ medijskim kompanijama koje funkcioniraju duž širokog spektra izdanja. Na primjer, već spomenuti "The Guardian" ili "New York Times", koji djeluju i na internetskim portalima i na društvenim mrežama, ali u ovom kontekstu naglašavaju da su poštene i iskrene, odani istini i demokratskim vrijednostima. Ukratko, agenti istine. Njima već godinama prijete kolaps poslovnog modela. Postupačno gube čitatelje i bore se za „svaki dolar“. Moraju se prilagođavati novim tržišnim uvjetima koji nagrízaju njegove ideale. Model zarade na reklamiranju mora se još više intenzivirati, što daje veći utjecaj onima koji te reklame plaćaju. Urednička politika mora biti okrenuta biranju sadržaja koji privlači najviše pažnje, a ne onom koji je najproduktivniji za demokratsku raspravu – „Previše medijskih organizacija sada mjerilom vrijednosti smatraju 'viralnost' umjesto istinu ili kvalitetu" (Viner 2016). Štoviše, time navlače „polarizacijski“ sadržaj koji snažnim emocionalnim nabojem mobilizira publiku. Iako je to možda smisleno s poslovne strane, ono dodatno produbljuje nepovjerenje među populacijom koja ih počinje smatrati vođene profitom umjesto javnim dobrom.

Mediji moraju ponovno afirmirati ono što ih je učinilo 'kvalitetnima'. Nanovo se ponavlja novinarski ideal pružanja kvalitetnih reportaža i istinitih informacija, nadziranje i kritika vlasti, te općenito okrenutost istini i javnom dobru. U kontekstu „ere post-istine“ to ne znači samo ponovno promišljanje i povratak idealima, već i aktivnu borbu protiv svih struja koje ugrožavaju ne samo njih već općenito istinu i demokraciju. Štoviše, oni moraju preuzeti vodstvo u toj borbi, te u savezništvu s ostalim institucijama istine mobilizirati populaciju. Oni moraju biti 'moralno vodstvo' ne samo tijekom rata već i nakon što je rat dobiven. Samo oni imaju metode, resurse i institucionalnu poziciju da učine istinu široko dostupnom – „Moramo početi ponovno više cijeniti činjenice nego emocije, povratiti istinu u svijet, te izazvati one koji šire neistinu, te ih pozvati na odgovornost" (Wilkins 2016).

e) Pozivi na djelovanje

Već smo gore opisali kako se cijela problematika „post-istine” uobličava kao ako ne već politička onda kulturna borba. Prvi korak je prihvaćanje svoje pozicije u borbi, to jest afirmaciju samog sebe kao „subjekta istine”, odanost njenim vrijednostima i opozicija njenim izazivačima. Velik dio toga se mora odraditi na razini osobnog morala. Dobar primjer takvog pristupa je tzv. „Zavjet afirmacije istine” (“Pro-truth pledge”), projekt koji je nastao kao reakcija na „post-istinu”, te koji od podržavatelja traži da javno proglase svoj zavjet – „Prisežem da ću se iskreno truditi dijeliti istinu, poštivati istinu, podržavati istinu”¹¹ (protruthpledge.org 2018). Osim ovog projekta, niz članaka nudi savjete za samodisciplinu – kako ostati vjeran istini, kako evaluirati informacije i izbjegavati laži, kako ‘oprezno’ dijeliti informacije na društvenim mrežama itd. Ključan dio ovoga je i velik broj poziva za uvođenje nastave o medijskoj pismenosti i kritičkom mišljenju u javno obrazovanje.

Uzdižući se s razine pojedinca, dolazimo na institucionalnu razinu – mobilizacija protiv prijeteci sila zahtijeva afirmaciju napadnutih institucija demokracije, znanosti, struke i novinarstva u svrhu zaštite vrhovnog općeg principa istine. Svi akteri vezani za navedene, ali i usputni podržavatelji, pozivaju se na prilagodbu sadašnjem stanju kako bi se što učinkovitije zaštitili od napada, te borili protiv sila „post-istine”. Svim tim institucijama mora biti „vraćen stari ugled”, pod pretpostavkom da im je „post-istina” oduzela zasluženi utjecaj. Konkretno operacionalizacije s vremenom idu od općih normativnih uputa vrijednosti istine do obrazloženja novih institucionalnih rješenja za „kontrolu istine”.

Najinteresantniji su ipak pozivi na djelovanje na sistemskoj razini – nužno je proizvoditi nove regulacije, mehanizme i institucije koje će regulirati i štititi istinu. Spomenimo za primjer jedan od članaka fokusiran na tu temu – „Politika post-istine, peti stalež i sekuritizacija lažnih vijesti”, objavljen u uglednom akademsko-stručnom časopisu Global Policy Journal. Autor Nayef Al-Rodhan sagledava situaciju kroz paradigmu nacionalne i svjetske sigurnosti, te također nudi četiri rješenja: 1) Napredni tehnološki instrumenti za “fact-checking” – implementacija automatskih sustava provjere legitimnosti informacije od strane država i medijskih kompanija, te uklanjanje kompromitiranog materijala; 2) Veća prisutnost znanosti u javnosti – institucionalno uključivanje znanstvenika i stručnjaka u procese odlučivanja i stvaranja javnih politika; 3) Pojačano djelovanje vlasti – državne vlasti moraju osnovati tijela koja će se boriti protiv dezinformacije i propagande (ali, napominje, bez narušavanja građanskih prava); 4) Sekuritizacija “fake newsa” – prihvaćanje “fake-newsa” kao sigurn-

11 U izvorniku: „„I pledge my earnest efforts to: share truth, honor truth, encourage truth” (protruthpledge.org 2018).

nosnog problema, vezanog za pojavu remetilačkih i opasnih populističkih pokreta te agresivnim utjecajem vanjskih aktera poput Rusije. Mora se stvoriti međunarodna suradnja, zajedničko otkrivanje izvora “fake newsa”, te pravno sankcioniranje prijestupnika. Niz drugih članaka predlaže slična rješenja. Ključ je u uspostavi kontrole nad novom informacijskom tehnologijom koja se uspostavlja na najvišoj regulativnoj i političkoj razini. Vlade pojedinih država moraju uspostaviti tu regulaciju i osnovati nova tijela u bliskoj suradnji s arbitrima istine, te surađivati s drugim državama kako bi razvili kapacitet za borbu s onime što se već smatra globalnim fenomenom (Al-Rodhan 2017).

Bila istina napadnuta ili već pobijedena, u ovom presudnom trenutku treba aktivno djelovati kako ne bi bila nepovratno izgubljena. Područje borbe se ocrta diljem društvenog polja – u svim ključnim institucijama istine, pogotovo u obrazovanju, medijima i sveučilištu. Prvo treba obraniti te utvrde pod opsadom, a nakon toga mobilizirati populaciju i raznim metodama ih uvjeriti u istinu. Na kraju, stiže konačna bitka na političkom polju – pobjeda nad konzervativnim strankama koje su se odale „post-istini”. Glavni negativac je pritom naravno Donald Trump, te se uz njegov konačni pad već veže cijela mitologija konačne borbe – prvenstveno optužnica i presuda slijedom uspjeha istrage Roberta Muellera kao osvetnički čin pravde i istine (što se u usprkos velikom emocionalnom naboju u konačnici izjalovilo), te potencijalni opoziv Donalda Trumpa s pozicije predsjednika SAD-a. Iako se konačni cilj nalazi na polju politike, te se vodi metodama demokratskih institucija, cijela borba često nije prikazana kao politička, odnosno kao sukob dvaju različitih vizija društvenog uređenja. Ona se uzdiže na višu razinu – riječima Jonathana Freedlanda, kolumnista Guardiana: „Velika podjela našeg vremena možda ipak nije između ljevice i desnice ili otvorenog i zatvorenog društva, nego je posrijedi ipak nešto temeljnije: između onoga što je istinito i onoga što je lažno” (Freedland 2018).

4. ANALIZA I INTERPRETACIJA DISKURSA „POST-ISTINE”

4.1. UVODNE NAPOMENE

Sada možemo krenuti na dodatnu interpretaciju diskursa u vidu ranijih teoretskih postavki. Valja početi s nekoliko uvodnih kvalifikacija i komentara. Interpretacija danog diskursa će uglavnom biti kritički orijentirana – poanta je izdići se iz prostora samog diskursa, a ne argumentirati s njegovim već zadanim pretpostavkama i kategorijama, već sagledati jezičnu i društvenu logiku sa gledišta diskurzivnog analitičara. Cilj je reći nešto o njemu što on sam ne govori niti ne može reći ako je predan svojim

pretpostavkama, što otvara prostor propitivanja i kritike rečenog. Sgledišta društvene znanosti, načelno zauz imam stav da ovdje zahvaćeni diskurs uglavnom nije koristan za koherentno razumijevanje društvenih fenomena kojima se bavi, iako ima takvu eksplicitnu pretenziju. Opterećen je nizom političkih i društvenih ulaganja van čijih uskih okvira ne može izaći, pa tako ni sagledati širu sliku. No, to ipak ne znači da je potpuno u krivu, te ako privremeno ipak budemo nešto blagonakloniji i uzmemo ga kao iskreni pokušaj razumijevanja svijeta, nekoliko poanti ipak možemo istaknuti kao relevantne.

Gljučan je motiv društvenog noviteta. Iako to nije nestanak istine nešto se jeste promijenilo. Koliko god možda bilo sličnosti sa starijim populističkim pokretima, trenutni 'val populizma' ipak treba razumjeti kao zasebni fenomen. I doista, Donald Trump je predsjednik kakvog SAD još nije imao, došavši na vlast kampanjom koja odudara od onih njegovih prethodnika. Također, mora se uzeti u obzir kontekst eksplozije razvoja i upotrebe novih informacijskih tehnologija. Društvene mreže su još prije desetak godina bili marginalna pojava – brojka korisnika 2010. godine je bila 970.000.000, dok se danas procjenjuje na 2.820.000.000 (Statista.com 2019). Isto tako, broj korisnika interneta je 2010. bio 1.970.000.000, dok je danas 4.530.000.000 (Internetworldstats.com 2019). U međuvremenu se pojavio ogroman niz tehničkih i softverskih rješenja koja utječu kako koristimo globalnu komunikacijsku mrežu i kako ona utječe na naš život. Intenzitet toka informacija je bez presedana i njegova upliv u društveni život rapidno napreduje, ne samo kvantitativno već i kvalitativno. To je fenomen koji ipak ne razumijemo u potpunosti i kojeg je u svom opsegu gotovo nemoguće zahvatiti. Također, ti uvjeti omogućuju da se "fake news" doista sustavno proizvodi i služi usmjeravanju mišljenja neistinitim i izmišljenim informacijama, bilo s ciljem profita ili u službi neke političke agende.

I doista, taj razvoj događaja otvara mnogo prostora za konstruktivnu kritiku. Komunikacijski stilovi Trumpa i populističkih skupina su doista često temeljeni na obmani i manipulacijama. Njihove politike i ideje su teško obranjive i njihovo djelovanje u mnogim slučajevima narušava demokratske institucije. Novitet interneta i društvenih mreža proizvodi razne neobične fenomene koji izazivaju opravdanu brigu. Raširena dostupnost informacijskih tokova doista daje glas marginalcima koji su često ranije bili opravdano ignorirani. Osjećaj nesigurnosti i zbunjenosti među populacijom ipak jest opipljiv kao posljedica ovih pojava.

No, s druge strane, ono što narušava kredibilitet ovog diskursa je mehanizam pojma „post-istine”. On čini mobilizacijsku točku oko koje se vrte sve druge ideje i u sprezi s njom dobivaju novo značenje. Teza fenomena „post-istine”, koja nalaže da smo u fundamentalno novom razdoblju, podre-

đu je sve navedene nove razvoje pod svoju logiku. „Post-istina” shvaćena kao jedinstveni fenomen zasjenjuje činjenicu da ono što ga čini su zapravo više različitih procesa koje treba pojedinačno razložiti i sagledati. Oni nisu tek elementi ujednačene logike post-istine koja čini monolitni fenomen uništenja istine.

Takva unificiranost je nužna u trenu kada diskurs post-istine pokazuje drugo lice. U zahvaćanju navedenih raznorodnih fenomena on ima donekle produktivnu eksplanacijsku ulogu. No kada počinje govoriti o političkoj borbi njegovo naličje se mijenja i taj aspekt se redovito priljubljuje uz eksplanacijski poduhvat, te svojim mobilizacijskim nagonom mu nabacuje ogroman teret koji, na kraju krajeva, motivira i sam pokušaj objašnjenja. U borbi za predstavljanje on je instrumentaliziran ka ocrtavanju linija borbe i identificiranju neprijatelja. A najveći ulog u takvoj slici društvene stvarnosti ipak ima određena društvena skupina, 'portparoli' koji guraju takvu sliku, svjesno ili nesvjesno sa predominantnom zastupljenošću vlastitog interesa i umanjivanjem uloge ostalih.

4.2. DRUŠTVENI ULOG

Uzimajući pretpostavke iznesene u teoretskim postavkama rada, analiziram međuodnos diskurzivnog i društvenog – kako se ta sukstitutivnost odigrava u ovom slučaju? Koje društvene učinke možemo primijetiti? Počnimo od promotora teze diskursa post-istine, ranije nazvanih 'agentima istine'. U burdjeovskim terminima, agenti istine su samoshvaćeni 'portparoli', ovlaštenici za stvaranje reprezentacija svijeta koji već drže to priznanje i vjerojatno će nastaviti držati usprkos svim upozorenjima na dolazak „ere post-istine”. Rašireni po različitim područjima društva, na različitim pozicijama i djelujući različitim praksama, oni i dalje mogu očekivati da budu shvaćeni ozbiljno – znanstvenici na sveučilištima putem znanstvenih opisa svijeta, stručnjaci sa institucionaliziranim pozicijama i ovlastima, pa čak i profesionalni novinari koji, usprkos svim alarmističkim prognozama, i dalje imaju čitateljstvo, da ne spominjemo nenadmašan organizacijski i tehnički kapital pri komunikacijskim tokovima. Orijevanost ka istini je već implicirana u tom statusu, no u ovom slučaju u rekonfiguraciji svoga identiteta ona zauzima središnje mjesto.

Štoviše, zahtjev za simboličkom moći govora sada poprma univerzalne dosege. Osjećajući se ugroženo, oni direktno upućuju pažnju na činjenicu da su legitimni portparoli, ne bi li afirmirali, zadržali, čak i proširili taj status. Apelirajući na razum, nastoje ga učvrstiti kao 'prirodnog'. Štoviše, oni se mobilizacijom koncepta istine proglašavaju ključnim dijelom društvenog i političkog poretka, u ovom slučaju liberalne demokracije. U ovoj specifičnoj političkoj situaciji oni mobiliziraju svoju stratešku poziciju u društvu kako bi sadašnjem stanju nametnuli operativno značenje

– ono sadržano u pojmu „post-istine”. Oni se smatraju jamcima istinitih reprezentacija, što je upravo ono što nas može obraniti od ugroze „post-istine”, te pozivaju sve koji i dalje žele računati na takve da budu odani tim principima. Diskurs post-istine posvećuje granicu između onih koji su na strani istine i razuma i onih koji nisu. Pritom, borba nije samo implicitna u konstituciji granice – poziv je eksplicitan i izravan. Agenti istine za sebe zauzimaju ulogu prvoboraca – pastoralnu ulogu za obje strane granice, pošto svojim epistemičkim vrlinama su ipak najbliži istini.

Ulog diskursa je na kraju ipak društvena struktura – te tako diskurs post-istine nastoji ostvariti određene rekonfiguracije na društvenom polju. Štoviše, on ne računa na pasivan utjecaj, na puko plasiranje diskursa na 'tržište ideja' uz nadu u uspjeh millovske teleologije istine, već ima ugrađen detaljan poziv na akciju. Štoviše, često poziva i na dalekosežnije promjene od samog povratka na stanje koje prethodi „post-istini”, dok je istina navodno bila aktualna. Rasparčavanje diskursa diljem javne sfere se može smatrati prvim korakom – ocrtavanje linije borbe, identificiranje neprijatelja i saveznika. Tu je već predviđen i drugi korak – mobilizacija dostupnog kapitala (za početak simboličkog i organizacijskog), institucionalizacija novih društvenih identiteta, odnosa i praksi (te rušenje i/ili promjena nekih dosadašnjih, prvenstveno onih koji uzdržavaju fenomen „post-istine”), ili, u krajnjoj mjeri, dalekosežna rekonfiguracija čitavog društva u ključu normativnog naboja pojma istine. Trenutno stanje strateškog polja, gdje njihovi smrtni neprijatelji, promicatelji „post-istine” drže vrhovnu političku vlast i prateću diskurzivnu moć, je neprihvatljivo. Diskurs post-istine je sveobuhvatan, te na socijetalnoj razini zahtijeva opredjeljenje za jednu i drugu stranu, te štoviše nudi detaljne subjektivacijske propise za one 'istinite' i za one 'lažne', pa slijedom toga i idealni ustroj javne sfere.

Te institucije bi trebale učvrstiti društvenu moć agenata istine. Dizajnirane po njihovim idealima, one će osigurati društveno dostupan diskurs koji odgovara njihovim zahtjevima istine. Kaotično polje interneta i društvenih mreža treba regulirati tehnološkim mehanizmima koji će automatski uklanjati diskvalificirani diskurs, ili ga barem obilježavati kao takvog. Čak i na sistemskoj razini treba stvoriti zakonske propise i mehanizme koji reguliraju nepoželjni diskurs, te kažnjavaju prijestupnike. Naravno, tim novim institucijama netko mora upravljati, a tu ulogu na sebe preuzimaju agenti istine. Oni namještau parametre automatske diskvalifikacije ili diskreicijski odabiru što je prihvatljivo a što nije.

Ne treba posebno isticati da bi takav aranžman stavio ogromnu moć u ruke onih koji kontroliraju te institucije. No, hoće li takve institucije biti u rukama ovdje samoidentificiranih agenata istine, ili će drugi akteri mobilizirati ogromnu nadzornu moć tih institucija, ostaje otvoreno pitanje. Jer, doista, za stvaranje takvih potreban je organizacijski i financijski kapital,

te legislativni okvir kojeg mogu pružiti samo države. U svakom slučaju, posrijedi je veoma staro pitanje koje progona Zapadnu političku misao od njezinih početaka: tko će čuvati same čuvaru? S tim da je prosvjećenost čuvara upitna, a tehnološke mogućnosti cenzure i nadzora velike, kvalitativno i kvantitativno bez presedana. Jedan od članaka koji predlaže takve mjere naglašava da se to mora učiniti bez narušavanja građanskih prava (Al-Rodhan 2017), no nije jasno kako bi to bilo izvedeno u ovom slučaju. Sloboda govora jedna je od temeljnih liberalnih vrijednosti te štoviše jasno figurira u goreopisanoj koncepciji javne sfere. Doima se kao da su se ipak opredijelili za paternalističku varijantu gdje oni sa više razuma moraju 'podučavati' one sa manje, u ovom slučaju s kontrolom javnog diskursa.

Neke radnje u ovom smjeru su već učinjene. Poynter institut na svojim stranicama bilježi niz novonastalih institucionalnih i legislativnih uređenja s ciljem 'borbe protiv dezinformacija' u dosad 51 zemlji svijeta. Nema referenci na „post-istinu” iako je bliski pojam „lažnih vijesti” (engl. “fake news”) operativan, te čak ulazi u zakonske tekstove. Većina njih koji nude rigoroznije mjere, te su efektivno upotrijebljeni u svrhu cenzure i progona počinitelja, uglavnom dolaze iz „manje slobodnih” zemalja, poput Bangladeša ili Malezije. No, niz zapadnih liberalnih demokracija, poput Francuske, Njemačke ili Ujedinjenog Kraljevstva, već su poduzele niz radnji. Iako zasad nijedan ne predviđa direktnu cenzuru, stvara se institucionalni okvir za nadzor informacijskih tokova, uglavnom u obliku nadzornih tijela za borbu protiv dezinformacije, do zakona koji identificiraju kompromitirani sadržaj. Diskurzivni okvir u kojem se predlažu te radnje je uglavnom sigurnosni – sprečavanje stranih sila, primarno Rusije, da šire propagandu na domaćem terenu (Funke 2018). No jednom kada okvir postoji, ništa ga ne sprečava da se okrene drugim potencijalnim neprijateljima – primjerice, iako je identificirani neprijatelj diskursa post-istine generalno pripadnik konzervativnih struja on se u par navrata okrenuo na ljevicu, npr. protiv Jeremya Corbyna.

Valja napomenuti da diskurs post-istine nije dominantni narativ. Čak i kod postuliranih glavnih aktera struke, znanosti i novinarstva, mnogi ga izravno odbacuju.¹² No, on se i dalje nalazi u aktualnoj interdiskurzivnoj mreži predstavljanja trenutnog društvenog i političkog stanja, te utječe na mnoge druge dijagnostike i reprezentacije.¹³ Među političkom elitom, izuzev par izoliranih primjera, pojam „post-istine” se zasad ne koristi (iako su „lažne vijesti” vrlo prisutne). No, niz tijela bliskih vlasti detaljno sudjeluje u diskursu – istraživanje naručeno od strane NATO-a, objavljeno 2018,

12 Brown 2016; Gray 2017; Streeck 2017.

13 Videti, na primjer, Krugmanov članak “The Republicans go full authoritarian”, koji ne spominje „post-istinu” ali replicira njegove optužbe agenata post-istine za autoritarne nagone (Krugman 2018).

replicira mnoge motive diskursa post-istine (Gertz 2018), jedan od najutjecajnijih američkih think-tankova RAND Corporation objavio je izvještaj nazvan „Propast istine” (engl. “Truth Decay” (rand.org 2018)), a Eurostat, statistički ured Europske unije objavio je izvještaj naslovljen „Komunikacija statistike u društvu post-istine” (Baldacci and Pelagalli 2017). Temelji za promjene koje diskurs post-istine nalaže je već postavljen, ostaje vidjeti hoće li nastaviti tim putem. A ako hoće, principi liberalne demokracije su možda ipak ugroženi ne samo izvana nego i iznutra.

5. ZAKLJUČAK

Diskurs post-istine i dalje ostaje relevantan. Zaključno s ožujkom 2019. godine, i dalje se svakih par dana pojavi novi članak na temu. Trenutno interes nije na nekom relativnom vrhuncu, no nema naznaka da će zauvijek splasnuti, te su novi valovi i dalje mogući. Donald Trump ima još godinu dana mandata, Brexit se približava konstantno odgađanoj, ali time sve više uzavreloj konačnici, pritisak na tehnološke kompanije da reguliraju svoje platforme i dalje traje, dok društvene mreže nastavljaju rasti i širiti utjecaj u svim područjima života. “Fake news” se i dalje proizvodi i rasparčava. Političke i društvene tenzije se i dalje osjećaju. Sve ono što čini navodni fenomen „post-istine” i dalje postoji, te inspirira zaključke da se nalazimo u novom razdoblju ugroženosti istine i demokracije.

No, treba li to opisivati pojmom „post-istine”? Moj zaključak je da bi taj pojam bilo najbolje napustiti ili barem ponovno promisliti njegov sadržaj. On je doista inspirirao neka konstruktivna, iako gruba i nerazrađena objašnjenja trenutne društvene i političke situacije. No, kao što je moja analiza nastojala pokazati, on je već od rođenja obilježen teškim političkim teretom koji motivira razumijevanje. Objašnjavanje tako pada u drugi plan, te je temeljno obilježeno funkcijom da ponudi konstrukciju s primarnim ciljem političke borbe, ako već ne u smislu rekonfiguracije društva prema specifičnoj viziji istine, onda makar kao dio redovne demokratske borbe za vlast. A ta stvorena reprezentacija je sporna iz niza razloga – limitira politički subjektivitet većine populacije koji je tek u potpunosti ostvaren kod zamišljene nekolicine ‘klase razuma’, predlaže stvaranje institucionalnih mehanizama koji nose ogromnu nadzornu moć bez jasnih ograničenja. ‘Blok istine’ time za sebe zauzima poziciju vladanja nad opasnostima koje donosi ‘novi svijet’. Pritom se nizom diskurzivnih manevara predstavlja kao jedino ispravno, ili bolje reći ‘istinito’ rješenje, sakrivajući politički karakter. Je li to rješenje za aktualne probleme? Ono zasigurno nije jedino moguće, a politički je sporno i mnogima neprihvatljivo. Štoviše, iako se identificira da djeluje u paradigmi i u svrhu zaštite liberalne demokracije, ovo rješenje u sukobu je mnogim njenim pretpostavkama. Osim ospora-

vanja prava slobodnog govora više-manje izravnom cenzurom, ono predlaže disproporcionalnu koncentraciju moći pri utjecaju na javnu sferu.

Stavljajući na stranu tu političku dimenziju, možemo li barem donekle spasiti eksplanacijski karakter pojma „post-istine“? Moguće, ali vrlo ograničeno. On si uzima preveliki zamah i uvezuje niz raznorodnih fenomena u nezajamčeno jedinstven okvir aktualnog zeitgeista. Štoviše, prevelika vezanost za suvremene događaje dovodi u pitanje analitičku korist u već bliskoj budućnosti. Osim toga, na samoj površini jezične konstrukcije je pojam „post-istine“ prilično pretenciozan. Tvrditi da je istina nestala, ili da je bilo prije a sada je više nema je radikalna tvrdnja koja se nikako ne uspijeva opravdati, osim ako prihvatimo sporne pretpostavke uvedene njenom razradom unutar diskursa post-istine. Možemo prihvatiti da su se komunikacijski uvjeti dubinski promijenili a opća strateška pozicija diskurzivne moći pomakla, no da to nekako kvalitativno mijenja prirodu istine je teško. Tek kad uzmemo 'istinu' kao skup diskurzivnih sadržaja koji teku kroz specifični institucionalni okvir, što je pretpostavka koncepta istine kojeg nalazimo u samom diskursu post-istine (sloboda govora, znanost i razum u institucijama liberalne demokracije), možda možemo govoriti da ona gubi na utjecaju. No, to nije istina sama, već u najbolju ruku jedan specifični 'režim istine', koji ima svoju povijesnu lokalnost te, iako pretendira na prirodnost i univerzalnost, dugoročno ne može održati taj status van svojih specifičnih uvjeta koji su u ovom trenutku izazvani. Uvjetno rečeno, sa istinom u potpuno univerzalnom smislu, 'režimi istine' imaju tek tentativan, ad-hoc odnos.

Hoće li pojam „post-istine“ biti napušten? Teško je reći. On je zasad postojan u javnoj sferi iako nije dominantan, te barem njegove pretpostavke ostaju žive u čitavoj mreži diskursa usmjerenih na objašnjavanje i djelovanje u suvremenim, uvjetno rečeno nesigurnim, vremenima. U akademiji je uzeo također maha – do danas je objavljeno više od pedeset znanstvenih članaka koji ga shvaćaju ozbiljno, iako zadržavajući politički teret. Članci poput „Dvostruka spirala post-istine: reflektivnost i nepovjerenje u lokalnu politiku“ (Gibson 2018), nastoje iz njega stvoriti analitički koristan koncept, dok, na primjer, zbornik „Post-istina, lažne vijesti: viralni modernitet i visoko obrazovanje“ (Peters et al. 2018) već u uvodu „post-istinu“ afirmira kao opasan fenomen koji narušava vrijednosti demokracije i istine. Ideja je zasad aktualna, te je sasvim moguće da će čak i nestankom konteksta koji ga trenutno vodi preuzeti neku novu morfologiju, ili se u političkom smislu usmjeriti na neke nove neprijatelje.

I nakon udaljavanja od pojma „post-istine“ ostaje mnogo posla. Njegovom diskvalifikacijom nisu nestali svi fenomeni koje on nespretno pokušava shvatiti, mnogi koji opravdano uzrokuju zabrinutost. Predlažem na kraju četiri daljnja smjera istraživanja. Prvo, oko razvoja informacijske

tehnologije, interneta, društvenih mreža itd., te ostalih pratećih društvenih promjena koje inspiriraju nesigurnost oko statusa istine. Drugo, praćenje i istraživanje razvoja novih politika i mehanizama protiv dezinformiranja, koje već sad obećavaju velike promjene u funkcioniranju (i slobodi) javne sfere. Treće, i sa samim diskursom post-istine još ima istraživačkog posla. Ovdje je zahvaćeno tek jedno, iako možda najproduktivnije područje njegove proliferacije. No, njega je moguće naći u mnogim drugim lokalitetima i rasprava i dalje traje. Četvrto, zadržavajući se na teorijsko-idejnoj razini, moguće je još mnogo doprinijeti raspravi o statusu istine u suvremenosti. Ovdje nisam ulazio u filozofsko razmatranje koncepta istine, no on je preokupacija filozofske tradicije od najranijih dana, a posebno se u 20. stoljeću u određenim strujama analitičke i kontinentalne filozofije za njega stvara specifičan interes. Filozofsko razmatranje koncepta istine i primjena stečenih uvida na još jedan interpretacijski ciklus pojma „post-istine” otvorilo bi vrata promišljanju jednog od najvažnijih uloga u ovoj cijeloj priči – istini samoj i našem odnosu s njom.

LITERATURA

- Al-Rodhan, Nayef. 2017. Post-Truth Politics, the Fifth Estate and the Securitization of Fake News. *Globalpolicyjournal.com* 7. lipnja; <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/07/06/2017/post-truth-politics-fifth-estate-and-securitization-fake-news>. (Accessed: January 10, 2019).
- Bauman, Zygmunt and Donskis, Leonidas. 2016. *Liquid Evil*. Cambridge: Polity Press.
- Blackburn, Simon. 2019. *On Truth*. Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1992. *Što znači govoriti – ekonomija jezičnih razmjena*. Zagreb: Naprijed.
- Gibson, Timothy. 2018. The Post-Truth Double-Helix: Reflexivity and Mistrust in Local Politics. *International Journal of Communication* 12: 3167–3185.
- Glanzberg, Michael. 2018. Truth. In Zalta, Edward (ed.) 2018. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*; <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/truth/> (Accessed: October 20, 2019).
- Kakutani, Michiko. 2018. *The Death of Truth*. Tim Duggan Books.
- Kavanagh, Jennifer and Rich, Michael. 2018. *Truth Decay: An Initial Exploration of the Diminishing Role of Facts and Analysis in American Public Life*. RAND Corporation.
- Matan, Ana. 2014. Pojmovne borbe za demokraciju. U Kursar, Tonči i Matan, Ana (ur.) 2014. *Demokracija u 21. stoljeću?* Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- McIntyre, Lee. 2018. *Post-truth*. MIT Press.

- McNair, Brian. 2003. *Uvod u političku komunikaciju*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Meier, Klaus et al. 2018. Audience Engagement in a Post-Truth Age. *Digital Journalism* 6(8): 1052–1063. doi: 10.1080/21670811.2018.1498295
- Nimmo, Dan and Combs, James. 1992. *Political Pundits*. New York: Praeger.
- Peters, Michael et al. 2018. *Post-Truth, Fake News: Viral Modernity & Higher Education*. Springer.
- Saint-Laurent, Constance de et al. 2017. Collective memory and social sciences in the post-truth era. *Culture & Psychology*, 23(2): 147–155.
- Streck, Wolfgang. 2017. The return of the repressed. *New Left Review* 104.
- Wodak, Ruth and Meyer, Michael. 2016. Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology. In Wodak, Ruth and Meyer, Michael (eds.). *Methods of Critical Discourse Studies*. London: Sage Publications. pp. 1–22.

INTERNETSKI ČLANCI

- Baldacci, Emanuele and Pelagalli, Felicia. 2017. Communication of statistics in post-truth society: the good, the bad and the ugly. *Eurostat*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-working-papers/-/KS-TC-17-005?inheritRedirect=true> (Accessed: January 10, 2019).
- Brown, Tracey. 2016. The idea of a 'post-truth society' is elitist and obnoxious. *The-guardian.com* September 19. <https://www.theguardian.com/science/blog/2016/sep/19/the-idea-post-truth-society-elitist-obnoxious> (Accessed: January 10, 2019).
- Coughlan, Sean. 2017. What does post-truth mean for a philosopher?. *Bbc.co.uk*. January 12. <http://www.bbc.com/news/education-38557838> (Accessed: October 10, 2019).
- Dullien, Sebastian and Shapiro, Jeremy. 2017. How to avoid a post-truth world. *Ecfre.eu* January 16. https://www.ecfr.eu/article/commentary_how_to_avoid_a_post_truth_world (Accessed: January 10, 2019).
- Freedland, Jonathan. 2018. The great divide of our times is not left v right, but true v false. *Theguardian.com* April 20. <https://www.theguardian.com/commentis-free/2018/apr/20/trump-us-syria-truth-tribal-robert-mueller-white-helmets-factse> (Accessed: January 10, 2019).
- Funke, Daniel. 2019. A guide to anti-misinformation actions around the world. *Poynter.org* January 8. <https://www.poynter.org/fact-checking/2019/a-guide-to-anti-misinformation-actions-around-the-world/> (Accessed: October 10, 2019).

- Gertz, Bill. 2018. NATO on fake news and post-truth. *Washington Times.com*. September 19. <https://www.washingtontimes.com/news/2018/sep/19/nato-on-fake-news-and-post-truth/> (Accessed: January 10, 2019).
- Gray, John. 2017. Post Truth by Matthew D'Ancona and Post-Truth by Evan Davis review – is this really a new era of politics? *The Guardian.com* May 19. <https://www.theguardian.com/books/2017/may/19/post-truth-matthew-dancona-evan-davis-reviews> (Accessed: January 10, 2019).
- Hanlon, Aaron. 2018. Postmodernism didn't cause Trump. It explains him. *Washington Post.com* August 31. https://www.washingtonpost.com/outlook/postmodernism-didnt-cause-trump-it-explains-him/2018/08/30/0939f7c4-9b12-1e88-843b-36e177f3081c_story.html?utm_term=.0c8166eb5ebc (Accessed: January 10, 2019).
- Illing, Sean. 2017. "Post-truth is pre-fascism": a Holocaust historian on the Trump era. *Vox.com* March 9. <https://www.vox.com/conversations/2017/3/9/14838088/donald-trump-fascism-europe-history-totalitarianism-post-truth> (Accessed: January 10, 2019).
- Internetworldstats.com. 2019. Internet growth statistics. *Internetworldstats.com*. <https://www.internetworldstats.com/emarketing.htm> (Pristupljeno: 10. listopada 2019.).
- Krugman, Paul. 2018. The Republicans go full authoritarian. *Ips-journal.eu* December 20. <https://www.ips-journal.eu/regions/north-america/article/show/the-republicans-go-full-authoritarian-3165/?fbclid=IwARo7Z86hdixfK1MZ4T-UC4kyo-GAYnydUqsssGyud-mpgeOdxAFMoHm7pNA> (Accessed: January 10, 2019).
- Oxforddictionaries.com. 2016. Word of the Year 2016 is... <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016> (Accessed: January 10, 2019).
- PHEME.eu. 2018. About PHEME. <https://www.pHEME.eu/> (Accessed: January 10, 2019).
- Protruthpledge.org. 2018. Pro-Truth Pledge. <https://www.protruthpledge.org/> (Accessed: January 10, 2019).
- Rand Corporation. 2018. Countering Truth Decay – A RAND Initiative to Restore the Role of Facts and Analysis in Public Life. *Rand.org*. <https://www.rand.org/research/projects/truth-decay.html> (Accessed: January 10, 2019).
- Roberts, David. 2010. Post-truth politics. *Grist.org* April 1. <https://grist.org/article/2010-03-30-post-truth-politics/> (Accessed: January 10, 2019).
- Singh, Shiv. 2018. To Fight Fakeness, A New Kind of Leadership Is Needed. *Forbes.com*. <https://www.forbes.com/sites/shivsingh/2018/12/13/time-magazine-guardians-are-not-enough-in-the-post-truth-era/> (Accessed: October 10, 2019).
- Statista.com. 2019. Number of social network users worldwide from 2010 to 2021 (in billions). *Statista.com*. <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/> (Accessed: October 10, 2019).

- Sullivan, Margaret. 2012. He Said, She Said, and the Truth. *Nytimes.com* September 15. <https://www.nytimes.com/2012/09/16/public-editor/16pubed.html> (Accessed: January 10, 2019).
- The Economist. 2016. Yes, I'd lie to you. *Theeconomist.com* September 10. <https://www.economist.com/news/briefing/21706498-dishonesty-politics-nothing-new-manner-which-some-politicians-now-lie-and> (Accessed: January 10, 2019).
- Viner, Katherine. 2016. How technology disrupted the truth. *Theguardian.com* July 12. <https://www.theguardian.com/media/2016/jul/12/how-technology-disrupted-the-truth> (Accessed: January 10, 2019).
- Wilkins, Jon. 2016. Challenging Lies In A Post-Truth World. *Huffingtonpost.co.uk* November 17. http://www.huffingtonpost.co.uk/jon-wilkins/challenging-lies-in-a-pos_b_13036094.html (Accessed: January 10, 2019).

SUMMARY

„POST-TRUTH“ DISCOURSE: WHAT HAPPENED WITH TRUTH IN POLITICS?

This article deals with analysis and interpretations of “post-truth” discourse. The term “post-truth” is surrounded by a set of narratives which came into being during 2016, inspired by the events of Brexit and Donald Trump’s presidential election. Using the approach of critical discourse analysis and insights of Pierre Bourdieu, I construct a framework for collection and analysis of discourse, but also for interpreting it in the context of the discourse-society relation. Using internet search engines, 419 (of which 203 have been analysed) relevant articles have been collected among news sites, online magazines, academic blogs, etc. This content was systemically categorized and presented in a diachronic and thematic manner. After analysis and interpretation, the “post-truth” discourse is found to function as an attempt at drawing the lines of political struggle through presenting a particular interpretation of contemporary political and social phenomena. The key term “truth” is identified in the discourse as an universal value that is currently endangered by populists and demagogues using unregulated media spaces of social networks. The “post-truth” discourse calls upon unification around the ideal of “truth” under the leadership of those which have the greatest insight into “truth” – scientists, experts and even journalists, understood as carriers of epistemic virtue. In the end I discuss the usefulness and future of the term “post-truth”. Even though it attempts to understand and describe contemporary social change, this attempt is burdened by its political demands, and thus doesn’t meet the criteria to make it a useful analytic term in social science. I criticise it’s depoliticizing vision, where “epistemically-deprived” enemies are disqualified in moral terms, denying the legitimacy of their demands and representations. The “post-truth” dis-

course also demands the creation of new institutions for the purpose of information control on the internet, opening the gates to arbitrary censorship and concentrating discursive power in narrow groups, all based on an unclear idea of “truth”. The conclusion offers avenues for further research which could help to further understand the discursive-social aspect of “post-truth” as well as the phenomena that inspire it.

KEYWORDS: post-truth, critical discourse analysis, fake news, misinformation, truth, Pierre Bourdieu.